

Milan Davidović,
sudija Višeg suda u Kraljevu

VEŠTAK I STRUČNI SAVETNIK U KRIVIČNOM POSTUPKU*

SAŽETAK: Autor se u radu¹ bavi analizom rešenja dokazne radnje veštačenje, položaja, prava i dužnosti veštaka i stručnog savetnika u Zakoniku o krivičnom postupku Republike Srbije iz 2011. godine. U radu su navedene konkretne odredbe Zakonika koje se odnose na veštačenje, veštake i stručne savetnike za koje je ocenjeno da nisu dobra rešenja i da bi ih trebalo izmeniti, kao i karakteristični slučajevi veštačenja iz sudske prakse za koje je ocenjeno da predstavljaju dokaz na kome ne može da se zasnjuje sudska odluka. U završnom delu rada autor daje kritičku ocenu razloga za uvođenje instituta stručnog savetnika u krivičnom postupku, razmatra položaj veštaka i stručnog savetnika na glavnom pretresu i njihov međusobni odnos.

Ključne reči: Zakonik o krivičnom postupku, krivični postupak, veštačenje, veštak, nalaz i mišljenje, stručni savetnik

1. UVOD

Skupština Republike Srbije je 28. 9. 2011. godine usvojila Zakonik o krivičnom postupku.² Prema prelaznim i završnim odredbama Zakonik je stupio na snagu osmog dana od dana objavljivanja u *Službenom glasniku Republike*

* Rad primljen: 4. 10. 2013. godine.

¹ Rad je prezentovan 26. 9. 2013. godine u okviru V seminara forenzike sa temom: „Sudska medicina”, koji je održan u periodu od 25. do 27. 9. 2013. godine na Kopaoniku u organizaciji Nacionalnog kriminalističko-tehničkog centra Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije i Švedskog nacionalnog policijskog odbora (SNPB).

² *Službeni glasnik RS* br. 72/2011, poslednja izmena br. 32/13 od 8. 4. 2013.

Srbije, a primenjuje se od 1. oktobra 2013. godine, izuzev u postupcima za krivična dela za koja je posebnim zakonom određeno da postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti, u kom slučaju se primenjuje od 15. januara 2012. godine.³ Danom početka primene ovog zakonika prestao je da važi Zakonik o krivičnom postupku iz 2001. godine sa izmenama (*Službeni list SRJ*, br. 70/01 i 68/02 i *Službeni glasnik RS*, br. 58/04, 85/05, 85/05 – dr. zakon, 115/05, 49/07, 20/09 – dr. zakon, 72/09 i 76/10).⁴

Dakle, u periodu od 15. januara 2012. do 1. oktobra 2013. godine na teritoriji Republike Srbije primenjivana su dva, recimo odmah, potpuno različita zakona kojima je regulisan krivični postupak. To su Zakonik o krivičnom postupku iz 2001. godine sa izmenama, ali i Zakonik o krivičnom postupku iz septembra 2011. godine. Prvi je primenjivan od 2002. godine do 1. oktobra 2013. pred sudovima opšte nadležnosti u Srbiji, a drugi od 15. januara 2012. godine pred odeljenjima Višeg suda u Beogradu za organizovani kriminal i za ratne zločine, a od 1. oktobra 2013. i pred sudovima opšte nadležnosti u svim krivičnim stvarima.

Iako je njima regulisana ista materija, ova dva zakonska teksta se u bitnome razlikuju. U ovom radu interesuje nas određenost dokazne radnje veštačenje i odnos veštaka sa stručnim savetnikom, na prvi pogled, novim institutom krivičnog procesnog prava uvedenim Zakonikom o krivičnom postupku iz 2011. godine.

2. POSTUPAK VEŠTAČENJA, POLOŽAJ VEŠTAKA I STRUČNOG SAVETNIKA U KRIVIČNOM POSTUPKU

2.1. Postupak veštačenja, prava i dužnosti veštaka u krivičnom postupku

U Zakoniku o krivičnom postupku taksativno su nabrojane dokazne radnje. Jedna od njih je veštačenje. Savremeni krivični postupak ne može se zamisliti bez učešća veštaka različitih struka, jer važi pravilo *iura novit curia*,⁵

³ Vidi ZKP, čl. 608.

⁴ Vidi ZKP, čl. 607. st. 1.

⁵ „Sud poznaje pravo.” Međutim, Vasiljević i Grubač navode da postoje mišljenja (Kobe) da se a priori ne može odgovoriti da li se veštaci različitih struka mogu koristiti za odgovore na pravna pitanja, s obzirom da složenost savremenog života traži sve više da se naučna i tehnička pravila pretvaraju u pravne norme za čije su razumevanje potrebna posebna stručna znanja, na primer iz oblasti spoljne trgovine, finansijskog i deviznog poslovanja, međunarodnog vazduhoplovnog prava i dr. ili iz oblasti stranog prava. Autori ipak smatraju da pravilo „sud poznaje pravo” mora da važi, te da bi se angažovanje stručnjaka u pomenutim i sličnim oblastima moglo

te za objašnjenje svih činjenica od značaja za rešenje krivične stvari koje nisu pravna pitanja, već su predmet proučavanja drugih nauka, organ postupka mora da angažuje veštake.

Veštak je lice koje raspolaže potrebnim stručnim znanjem za utvrđivanje ili ocenu neke činjenice u postupku.⁶ Organ postupka određuje veštačenje, dakle, kada je za utvrđivanje ili ocenu neke činjenice u postupku potrebno stručno znanje.⁷ Ministarstvo pravde vodi spisak stalnih veštaka. Za veštačenje će se odrediti jedan veštak sa spiska, a ako je veštačenje složeno – dva ili više veštaka,⁸ stručna ustanova ili državni organ,⁹ izuzetno strani državljanin, strana stručna ustanova ili organ druge države.¹⁰ Organ postupka može odrediti za veštaka i lice koje nije na spisku stalnih veštaka, ali samo ako postoji opasnost od odlaganja, ili ako su stalni veštaci sprečeni, ili ako to zahtevaju druge okolnosti.¹¹

Upravo zbog pravila sadržanog u univerzalnoj sentenci koju smo citirali, veštačenje se ne može odrediti radi utvrđivanja ili ocene pravnih pitanja o kojima se odlučuje u krivičnom postupku.¹²

Organ postupka po službenoj dužnosti ili na predlog stranke i branioca određuje veštačenje pisanom naredbom. Izuzetno, ako postoji opasnost od odlaganja veštačenje se može odrediti i usmeno.¹³ Naredba o veštačenju¹⁴ sadrži:

1. naziv organa koji je naredio veštačenje;
2. ime i prezime lica koje je određeno za veštaka, odnosno naziv stručne ustanove ili državnog organa kome je povereno veštačenje;
3. označenje predmeta veštačenja;
4. pitanja na koja treba odgovoriti;
5. obavezu da izuzete i obezbeđene uzorke, tragove i sumnjive materije preda organu postupka;
6. rok za podnošenje nalaza i mišljenja;
7. obavezu da nalaz i mišljenje dostavi u dovoljnom broju primeraka za sud i stranke;

svesti samo na to da organu postupka ukažu na mnogobrojne interne instrukcije upravnih organa izdate za izvršenje zakona i na normativna upravna akta koja su organu postupka nepristupačna (u vezi sa ovim vidi: Vasiljević, Tihomir i Grubač, Momčilo: *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, sedmo izmenjeno i dopunjeno izdanje, „Službeni glasnik”, Beograd, 2002, 481–482).

⁶ Vidi ZKP, čl. 114. st. 1.

⁷ Vidi ZKP, čl. 113. st. 1.

⁸ Vidi ZKP, čl. 114. st. 2.

⁹ Vidi ZKP, čl. 114. st. 4.

¹⁰ Vidi ZKP, čl. 114. st. 5.

¹¹ Vidi ZKP, čl. 114. st. 3.

¹² Vidi ZKP, čl. 113. st. 2.

¹³ Vidi ZKP, čl. 117. st. 1.

¹⁴ Vidi ZKP, čl. 118.

8. upozorenje da činjenice koje je saznao prilikom veštačenja predstavljaju tajnu;
9. upozorenje na posledice davanja lažnog nalaza i mišljenja. Ako stranka ima stručnog savetnika u naredbi se naznačuju njegovo ime i adresa.

Lice koje se poziva kao veštak dužno je da se odazove pozivu i dâ svoj nalaz i mišljenje u određenom roku.¹⁵ Ako veštak koji je uredno pozvan ne dođe, a izostanak ne opravda, organ postupka može narediti da se prinudno dovede, a sud ga može i novčano kazniti, kao i stručnu ustanovu.¹⁶ Novčane kazne koje sud može da izrekne veštaku i stručnoj ustanovi veće su u slučaju da veštak, i nakon upozorenja na posledice uskraćivanja veštačenja, bez opravdanog razloga neće da veštači, ili ne da nalaz i mišljenje u roku koji mu je određen.¹⁷

Organ postupka će zahtevati od veštaka da pre veštačenja položi zakletvu. Tekst zakletve glasi: „Zaklinjem se da ću veštačiti u skladu sa pravilima nauke ili veštine, savesno, nepristrasno i po svom najboljem znanju, i da ću tačno i potpuno izneti svoj nalaz i mišljenje.”¹⁸ Stalni veštaci su ranije položili zakletvu, te će ih organ postupka pre veštačenja opomenuti na već položenu zakletvu.¹⁹ Pre početka veštačenja organ postupka upozoriće veštaka da davanje lažnog nalaza i mišljenja predstavlja krivično delo i pozvati ga da predmet veštačenja brižljivo razmotri, da tačno navede sve što zapazi i nađe, i da svoje mišljenje iznese nepristrasno i u skladu sa pravilima nauke ili veštine.²⁰

Veštačenjem rukovodi organ postupka. On pokazuje veštaku predmete koje će razmotriti, postavlja mu pitanja i po potrebi traži objašnjenja u pogledu datog nalaza i mišljenja.²¹ Ako je za svrhe veštačenja potrebno da se analizira neka materija, veštaku će se, ako je to moguće, staviti na raspolaganje samo deo te materije, a ostatak će se u potrebnoj količini obezbediti za slučaj naknadnih analiza.²² Veštak ima pravo da od organa postupka i stranaka traži i dobije dopunska razjašnjenja, da razgleda predmete i razmatra spise, da predlaže da se prikupe dokazi ili pribave predmeti i podaci koji su od važnosti za davanje nalaza i mišljenja i da prilikom uviđaja, rekonstrukcije ili preduzimanja druge dokazne radnje predloži da se razjasne pojedine okolnosti ili da se licu koje daje izjavu postave određena pitanja.²³

¹⁵ Vidi ZKP, čl. 115. st. 1.

¹⁶ Vidi ZKP, čl. 115. st. 2.

¹⁷ Vidi ZKP, čl. 115. st. 3.

¹⁸ Vidi ZKP, čl. 119. st. 3.

¹⁹ Vidi ZKP, čl. 119. st. 1.

²⁰ Vidi ZKP, čl. 120. st. 1.

²¹ Vidi ZKP, čl. 120. st. 2.

²² Vidi ZKP, čl. 120. st. 3.

²³ Vidi ZKP, čl. 120. st. 4.

Iz citiranih odredbi Zakonika možemo da zaključimo da su dužnosti veštaka u krivičnom postupku da:

- se odazove pozivu organa postupka;
- položi zakletvu veštaka;
- brižljivo razmotri predmet veštačenja;
- tačno navede sve što zapazi i nađe;
- u roku koji je dobio od organa postupka dâ nalaz i mišljenje nepristrasno i u skladu sa pravilima nauke i veštine;²⁴
- kao tajnu čuva činjenice koje je saznao u toku veštačenja.

S druge strane, veštak u krivičnom postupku ima prava koja bismo mogli da sistematizujemo na sledeći način:

- da se upozna sa predmetom, odnosno materijalom koji je predmet veštačenja;
- da razmotri spise predmeta;
- da pregleda dokaze i aktivno učestvuje u istrazi i na glavnom pretresu;
- pravo na nagradu.²⁵

Na osnovu izloženih osnovnih odredbi o položaju veštaka u krivičnom postupku čini se da je zakonodavac u Zakoniku o krivičnom postupku iz 2011. godine pokušao da detaljnije reguliše položaj, prava i dužnosti veštaka u odnosu na način kako je to bilo učinjeno u Zakoniku iz 2001. godine. Za razliku od Zakonika iz 2001. u Zakoniku iz 2011. godine je taksativno navedeno šta sve mora da sadrži naredba o veštačenju, dakle, određen je sadržaj naredbe o veštačenju. Ne znamo zašto je ovo bilo potrebno. Čini nam se da je ova odredba suvišna, da predstavlja jednu od mnogih u Zakoniku koja je prekobrojna.²⁶ Mislimo da ovu normu nije trebalo ugraditi u takav zakonski akt kao što je Zakonik o krivičnom postupku, već u neki podzakonski akt (recimo, uputstvo o primeni Zakonika, ili zbirku obrazaca za primenu Zakonika koje bi sačinio najviši sud opšte nadležnosti u Republici).

Primećujemo još jednu novu okolnost, naime, u Zakoniku je navedeno da je jedna od obaveza veštaka da kao tajnu čuva činjenice koje je saznao prilikom veštačenja, čak, ovo upozorenje veštaka od strane organa postupka je obavezan element sadržine naredbe o veštačenju. Ova odredba nije postojala u Zakoniku iz 2001. godine. Sa stanovišta autora potpuno je nerazumljiva. Naime, nije nam jasno ko u konkretnom slučaju odlučuje da su činjenice koje je veštak saznao prilikom veštačenja tajna, veštak ili organ postupka, zatim, prema kome veštak treba

²⁴ Bejatović, Stanko, *Krivično procesno pravo*, drugo dopunjeno izdanje, JP „Službeni glasnik”, Beograd, 2010, 338.

²⁵ Isto, 339.

²⁶ Škulić, Milan i Ilić, Goran, *Kako je propala reforma. Šta da se radi?*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Republike Srbije, Beograd, 2012, 107.

da čuva kao tajnu činjenice koje je saznao prilikom veštačenja, najzad, kakva je ovo vrsta tajne? S druge strane: zašto generalno, za sve veštake i za sva veštačenja izvedena u krivičnom postupku? Naime, krivični postupak je, kao i svaki drugi sudski postupak, javan. Načelo javnosti je jedno od osnovnih načela krivičnog postupka. U Zakoniku je izričito navedeno na koji način se ostvaruje čuvanje tajne u istrazi,²⁷ odnosno u kojim slučajevima se može isključiti javnost na glavnom pretresu.²⁸ Ako je već tako, zašto je u Zakonik uvedena norma da činjenice koje je veštak saznao u toku veštačenja predstavljaju tajnu? Zašto je veštačenje izuzeto kao „posebno tajnovito” u odnosu na ostale dokazne radnje? Najzad, na koji način veštak uopšte može da činjenice koje je saznao u toku veštačenja sačuva kao tajnu? Nalaz i mišljenje veštaka je sastavni deo spisa predmeta krivične stvari, veštak na glavnom pretresu usmeno izlaže svoj nalaz i mišljenje. Na koji način će on onda činjenice koje je saznao u toku veštačenja, a bitne su za veštačenje, sačuvati kao tajnu i od koga? Šta ako su upravo te činjenice bitne za nekog od krivičnoprocesnih subjekata, tužioca, okrivljenog, oštećenog?

Možda je ovu normu trebalo formulisati drugačije. Naime, ukoliko je ovom odredbom zakonodavac išao za tim da zaštiti činjenice koje se tiču privatnosti učesnika u postupku koje nisu od interesa za odluke organa postupka ili za odluku o glavnoj stvari, onda je to trebalo tako reći.²⁹

Na ovom mestu skrenućemo pažnju na pojavu koju smo uočili u praksi, naime, na situacije u kojima veštak činjenicama koje je saznao u toku veštačenja i naveo ih u nalazu i mišljenju može da kompromituje odbranu okrivljenog. To se dešava na sledeći način: prema opštim pravilima krivičnog procesnog prava okrivljeni je slobodan da se brani onako kako mu najviše odgovara, pasivno, ćutanjem, ili aktivno, iznošenjem odbrane pred organom postupka, pri tom može da govori ili da ne govori istinu. Dužnost je organa postupka da ga prilikom ispitivanja pouči na ovo pravo. Međutim, prilikom kontakta okrivljenog sa veštakom niko ga ne upozorava na činjenicu da će ono što bude izneo veštaku, recimo u anamnezi, ili o činjenicama vezanim za kritični događaj, kasnije biti deo nalaza i mišljenja veštaka koji će biti prezentovan organu

²⁷ Vidi ZKP, čl. 304.

²⁸ Vidi ZKP, čl. 363.

²⁹ Praksa će svakako dati svoje tumačenje čl. 118. ZKP. Međutim, smatramo da odredba koja propisuje da je veštak dužan da kao tajnu čuva činjenice koje je saznao u toku veštačenja sudskim veštacima „otvara vrata” za zloupotrebe procesnih prava. Kako smo već naveli, iz formulacije odredbe nije jasno ko u konkretnom slučaju odlučuje da su činjenice koje je veštak saznao prilikom veštačenja tajna, veštak ili organ postupka. Ako je to veštak, onda on na ovaj način dobija mogućnost da odlučuje koje su činjenice u krivičnom postupku za javnost, a koje predstavljaju tajnu. Ako se ovo razmišljanje dovede do logičnog kraja dolazimo do zaključka da veštak u krivičnom postupku na ovaj način može da odlučuje koje su činjenice bitne, a koje nebitne za utvrđivanje istine i rešenje krivične stvari, a to nije njegovo ovlašćenje, već je za ove odluke isključivo ovlašćen organ postupka, konačno sud.

postupka. Na ovaj način može da se desi da okrivljeni, koji se pred organom postupka branio ćutanjem, ili govorio neistinu, veštaku lekaru prilikom kontakta istinito ispriča o kritičnom događaju, polazeći od uverenja da je lekar vezan profesionalnom tajnom. Ovo je posebno karakteristično za sudsko-medicinska veštačenja i veštačenja veštaka psihijatra. Naime, okrivljeni su u uverenju da je lekar vezan profesionalnom tajnom, i, polazeći od ove činjenice, često govore lekaru ono što ne bi rekli pred policijom, tužiocem ili sudom. Kasnije, kada na osnovu prikupljenih podataka veštak sačini nalaz i mišljenje, može se desiti da on sadrži izjavu okrivljenog o kritičnom događaju koja je različita od one koju je dao pred organom postupka.

Primećujemo da se veštak u krivičnom postupku u ovakvoj situaciji donekle nalazi u poziciji svedoka, ali „kvazi svedoka”, a on to ne može da bude.

2.2. Posebni slučajevi veštačenja

U Zakoniku su detaljnije normirana tri posebna slučaja veštačenja: 1) veštačenje telesnih povreda, 2) veštačenje leša i 3) psihijatrijsko veštačenje. Generalno, ovde nema velikih razlika u odnosu na način kako je to bilo učinjeno u Zakoniku o krivičnom postupku iz 2001. godine.

Kada je reč o veštačenju leša donekle postoji razlika između načina na koji je ovo pitanje rešeno u odnosu na Zakonik iz 2001. godine. Po odredbama Zakonika iz 2001. godine leš će pregledati i obducirati jedan, a po potrebi više lekara koji, po pravilu, treba da budu sudsko-medicinske struke.³⁰ Međutim, u Zakoniku iz 2011. godine je navedeno da lekar koji treba da obavi pregled i obdukciju leša mora biti lekar specijalista za sudsku medicinu.³¹

Verovatno zbog ove obaveze da pregled i obdukciju leša u krivičnom postupku sada mora da obavi isključivo lekar specijalista za sudsku medicinu, a da to ne može da učini lekar druge specijalnosti, u Zakoniku iz 2011. godine je izostala odredba koju je sadržao Zakonik iz 2001. godine da se za veštaka koji će izvršiti pregled i/ili obdukciju leša ne može odrediti lekar koji je lečio umrlog, već da se taj lekar u toku postupka eventualno može ispitati kao svedok.³²

Smatramo da je ovo propust Zakonika jer je ova odredba imala svoj *ratio legis*. Iako je ranije bila vezana za pregled i obdukciju leša, njena suština i smisao mogu se primeniti na sva veštačenja veštaka lekara.

U praksi smo zapazili situacije u kojima se veštak psihijatar u toku krivičnog postupka spontano samonicijativno angažovao na strani okrivljenog ili oštećenog u slučajevima kada su ovi krivičnoprocesni subjekti istovremeno bili

³⁰ Vidi ZKP/01, čl. 125. st. 1.

³¹ Vidi ZKP, čl. 129. st. 1.

³² Vidi ZKP/01, čl. 125. st. 2.

pacijenti tog psihijatra. Navešćemo primer: u krivičnoj stvari u kojoj je okrivljeni optužen za silovanje devojke organ gonjenja su slučaj otkrili nakon više od šest meseci od kritičnog događaja; usledio je sudski postupak protiv okrivljenog za izvršeno krivično delo; u toku postupka angažovan je veštak psihijatar radi davanja mišljenja o stanju psihičkog zdravlja oštećene; organ postupka, istražni sudija, u vreme izdavanja naredbe za psihijatrijsko veštačenje nije imao saznanja da se silovana devojka nakon događaja samoinicijativno javila istom psihijatru radi pomoći zbog psihičkih tegoba izazvanih kritičnim događajem; u nalazu koji je veštak dao u toku istrage navedena je anamneza oštećene, dijagnoza, terapija koju je dobila, a u mišljenju je bilo izričito navedeno da je devojka žrtva silovanja, te da su njene psihičke tegobe direktna posledica tog krivičnog dela. I pored početnog oduševljenja javnog tužioca ovakvim nalazom i mišljenjem veštaka psihijatra, na glavnom pretresu je usledio zajednički predlog optužbe i odbrane da se nalaz i mišljenje izdvoji iz spisa kao dokaz na kome se ne može zasnivati sudska odluka.³³

Smatramo da je ovakve eventualne situacije trebalo regulisati Zakonikom o krivičnom postupku unošenjem opšte odredbe da se za veštačenja iz oblasti medicinskih nauka ne može odrediti lekar koji je lečio okrivljenog, oštećenog, oštećenog kao tužioca ili privatnog tužioca, već da se taj lekar u toku postupka eventualno može ispitati kao svedok.

2.3. Stručni savetnik, njegova prava i dužnosti u krivičnom postupku

Treba odmah reći da pojam stručnog savetnika nije nov u krivičnom, rekli bismo ni u bilo kom drugom sudskom ili postupku pred državnim organom. U praksi je i ranije primećeno da je okrivljeni ili oštećeni, uz prigovor na nalaz i mišljenje veštaka kojeg je u toku postupka odredio organ postupka, dostavljao nalaz i mišljenje stalnog veštaka iste struke kojeg je angažovao na sopstvenu inicijativu, o svom trošku. Ovaj nalaz i mišljenje veštaka uz prigovor okrivljenog ili oštećenog bio je povodom istih činjenica koje su bile predmet veštačenja veštaka kojeg je odredio organ postupka. Ovakav prigovor okrivljenog ili oštećenog praksa je nazivala „obrazloženi prigovor” na nalaz i mišljenje veštaka kojeg je odredio organ postupka. Pri tom se dešavalo da je nalaz i mišljenje veštaka kojeg je angažovao okrivljeni ili oštećeni u nekim tačkama drugačiji, ako ne i u suprotnosti sa nalazom i mišljenjem veštaka kojeg je odredio organ postupka. Ovo nije bila česta pojava i bila je direktno uslovljena imovinskim prilikama okrivljenog ili oštećenog, vrstom i složenošću konkretne krivične

³³ Vidi predmet Višeg suda u Kraljevu K. 183/10.

stvari i, zašto ne reći, sposobnošću advokata, branioca ili punomoćnika. Bila je karakteristična za krivične stvari čiji su predmet teške saobraćajne nesreće, zloupotrebe službenog položaja i pronevere u kojima je okrivljenima stavljeno na teret pribavljanje protivpravne imovinske koristi u velikim iznosima, a odnosila se na veštačenja prostorno-vremenskog toka saobraćajnih nesreća, način obračuna kamate, procenu vrednosti nepokretne imovine na određenom mestu u vreme izvršenja dela.³⁴

Međutim, u Zakoniku o krivičnom postupku iz 2011. godine pojam stručnog savetnika je uveden kao zakonski institut. Odredbe Zakonika ga definišu na sledeći način.

Stručni savetnik je lice koje raspolaže stručnim znanjem iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje. Stranka može izabrati i punomoćjem ovlastiti stručnog savetnika kada organ postupka odredi veštačenje. Okrivljeni i oštećeni kao tužilac imaju pravo da organu postupka podnesu zahtev za postavljanje stručnog savetnika. Prilikom odlučivanja o zahtevu shodno se primenjuju odredbe Zakonika koje se odnose na postavljanje punomoćnika, odbranu siromašnog, određivanje veštaka i izuzeće od dužnosti veštačenja.³⁵ Stručni savetnik ima pravo da bude obavешten o danu, času i mestu veštačenja i da prisustvuje veštačenju kojem imaju pravo da prisustvuju okrivljeni i njegov branilac, da u toku veštačenja pregleda spise i predmet veštačenja i predlaže veštaku preduzimanje određenih radnji, da daje primedbe na nalaz i mišljenje veštaka, da na glavnom pretresu postavlja pitanja veštaku i da bude ispitan o predmetu veštačenja. Pre ispitivanja od stručnog savetnika će se zahtevati da položi zakletvu koja glasi: „Zaklinjem se da ću dati iskaz u skladu sa pravilima nauke ili veštine, savesno, nepristrasno i po svom najboljem znanju.” Stručni savetnik je dužan da punomoćje bez odlaganja podnese organu postupka, da stranci pruži pomoć stručno, savesno i blagovremeno, da ne zloupotrebljava svoja prava i da ne odugovlači postupak.³⁶

Iz citiranih odredaba Zakonika može se utvrditi da su dužnosti stručnog savetnika u krivičnom postupku da:

- ako je izabran od strane stranke bez odlaganja preda punomoćje organu postupka;
- položi zakletvu stručnog savetnika;
- stranci pruži pomoć stručno, savesno i blagovremeno;
- ne zloupotrebljava svoja prava;
- ne odugovlači postupak.

³⁴ Vidi predmet Okružnog suda u Kraljevu K. 17/2000, predmete Višeg suda u Kraljevu K. 20/10 i K. 49/11.

³⁵ Vidi ZKP, čl. 125.

³⁶ Vidi ZKP, čl. 126.

S druge strane, prava stručnog savetnika u krivičnom postupku su da:

- bude obavešten o danu, času i mestu veštačenja;
- prisustvuje veštačenju kojem imaju pravo da prisustvuju okrivljeni i njegov branilac;
- u toku veštačenja pregleda spise i predmet veštačenja;
- predlaže veštaku preduzimanje određenih radnji;
- daje primedbe na nalaz i mišljenje veštaka;
- na glavnom pretresu postavlja pitanja veštaku;
- bude ispitan o predmetu veštačenja;
- pravo na nagradu.

Čini nam se da je ono što primarno karakteriše pojam stručnog savetnika njegov dvojni položaj u krivičnom postupku. Materijalno – on je veštak, naime, po definiciji, stručni savetnik je lice koje raspolaže stručnim znanjem iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje. Formalno, sa aspekta sudske procedure, položaj stručnog savetnika je upodobljen položaju svedoka u krivičnom postupku, naime, kao i svedok on pred organom postupka polaže zakletvu da će dati iskaz, i o predmetu veštačenja „iskazuje”, a ne daje nalaz i mišljenje, kao što to čini veštak.

Postojanje i položaj stručnog savetnika u konkretnoj krivičnoj stvari direktno su uslovljeni izvođenjem dokaza veštačenjem. Prema zakonskom tekstu, stranka može izabrati i punomoćjem ovlastiti stručnog savetnika tek kada organ postupka odredi veštačenje. Ako u toku krivičnog postupka nije određeno izvođenje veštačenja, recimo, iz oblasti saobraćajnih nauka, stranka ne može da izabere, odnosno traži od organa postupka da joj postavi stručnog savetnika iz oblasti ovih nauka. Dakle, kao jednu od karakteristika položaja stručnog savetnika u krivičnom postupku vidimo njegovu zavisnost od postojanja dokazne radnje veštačenja. Ako u konkretnoj krivičnoj stvari nema veštačenja, nema ni stručnog savetnika.

Sledeća karakteristika položaja stručnog savetnika u krivičnom postupku je njegova uslovljenost vrstom veštačenja, odnosno, naukom kojom se bavi postavljeni veštak. Stručni savetnik mora biti lice koje raspolaže stručnim znanjem iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje. Dakle, ako je u toku postupka organ postupka postavio veštaka psihijatrijske struke radi utvrđivanja psihičkog zdravlja okrivljenog u vreme izvršenja dela i u vreme trajanja postupka protiv njega, stranka radi odgovora na ova pitanja ne može da izabere, odnosno traži da joj bude postavljen stručni savetnik iz oblasti bioloških nauka.³⁷

³⁷ Smatramo da ovu uslovljenost nauke kojom se bavi stručni savetnik naukom kojom se bavi veštak ipak ne treba shvatati apsolutno. Primer za ovo su veštaci raznih specijalnosti medicinskih nauka. U praksi smo primetili insistiranje viših (apelacionih) sudova na tome da i krivičnim stvarima čiji su predmet teške saobraćajne nesreće utvrđivanje količine alkohola u krvi

- Funkciju stručnog savetnika u toku krivičnog postupka vidimo kao trojaku:
- pre svega, kao savetodavnu – on svojim stručnim znanjem iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje primarno pruža stručnu pomoć stranki koja ga je angažovala, odnosno kojoj je postavljen, tako što je savetuje o predmetu veštačenja i pojašnjava nalaz i mišljenje veštaka; istovremeno, pored pružanja stručne pomoći krivičnoprocesnom subjektu koji ga je angažovao ili kojem je postavljen, stručni savetnik na isti način pomaže organu postupka da bolje razume nalaz i mišljenje veštaka;
 - zatim, kao pomoćnu – stručni savetnik u toku krivičnog postupka pomaže veštaku i saraduje sa njim u vezi sa predmetom veštačenja tako što prisustvuje veštačenju, predlaže veštaku preduzimanje određenih radnji, daje primedbe na nalaz i mišljenje veštaka, na glavnom pretresu postavlja pitanja veštaku i iskazuje o predmetu veštačenja;
 - najzad, kao kontrolnu – sa aspekta svog stručnog znanja iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje stručni savetnik kontroliše, proverava da li je nalaz i mišljenje veštaka dat tačno i potpuno, u skladu sa pravilima nauke ili veštine, savesno, nepristrasno i po najboljem znanju.

3. ODNOS VEŠTAKA I STRUČNOG SAVETNIKA NA GLAVNOM PRETRESU

3.1. Odredbe Zakonika o krivičnom postupku o položaju veštaka i stručnog savetnika na glavnom pretresu

Ako na glavni pretres ne dođu veštak ili stručni savetnik koji je uredno pozvan, a izostanak nije opravdao, veće može narediti da se odmah dovede,³⁸

okrivljenog u vreme izvršenja dela treba da poveriti isključivo veštaku specijalisti za sudsku medicinu, a da nalaz i mišljenje o tome na koji način je ta koncentracija alkohola u krvi okrivljenog delovala na njegove psihofizičke sposobnosti treba da dá veštak psihijatar.

U vezi sa ovim na glavnom pretresu u konkretnoj krivičnoj stvari zatražili smo mišljenje veštaka psihijatra i dobili sledeće objašnjenje: veštaci psihijatrijske struke su godinama pred sudovima u Republici Srbiji obavljali utvrđivanje alkoholemije okrivljenog u vreme saobraćajne nesreće; principi utvrđivanja alkoholemije se nalaze u udžbenicima sudske psihijatrije koja je grana psihijatrije, ali se nalaze i u udžbenicima sudske medicine; u svim ovim udžbenicima principi utvrđivanja su identični; poslednjih par godina povremeno je zahtevano da alkoholemiju utvrđuju specijalisti sudske medicine, a da karakteristike utvrđene alkoholemije objašnjavaju veštaci psihijatrijske struke; međutim, nepotrebno je radi ovih okolnosti pred sud pozivati veštake različitih specijalnosti, veštaka sudske psihijatrije i veštaka sudske medicine; veštaci sudske psihijatrije su potpuno kompetentni da utvrde visinu alkoholemije izvršioca udesa i da daju mišljenje o utvrđenoj alkoholemiji i njenim karakteristikama (mišljenje dr Srećka Milovića, veštaka sudske psihijatrije, dato na glavnom pretresu od 23. 08. 2013. godine u predmetu Višeg suda u Kraljevu K. 47/13).

³⁸ Vidi ZKP, čl. 384. st. 1.

ali glavni pretres može početi i bez prisustva pozvanog veštaka ili stručnog savetnika, uz obavezu veća da u kasnijem toku glavnog pretresa odluči da li zbog izostanka nekog od njih glavni pretres treba prekinuti ili odložiti.³⁹ Uredno pozvanog veštaka ili stručnog savetnika koji izostanak nije opravdao veće može kazniti novčanom kaznom, narediti da se na idući glavni pretres dovede i odrediti da troškovi koje je prouzrokovao padaju na njegov teret, ali u opravdanom slučaju može ove odluke opozvati.⁴⁰

Nakon otvaranja glavnog pretresa, kada istovetnost optuženog bude utvrđena, predsednik veća uputiće, između ostalih, veštaka i stručne savetnike izvan sudnice na mesto na kome će sačekati da budu pozvani radi ispitivanja,⁴¹ osim ako oceni da je potrebno da određeni veštak ili stručni savetnik prati tok glavnog pretresa.⁴² Predsednik veća može preduzeti potrebne mere za sprečavanje međusobnog dogovaranja veštaka ili stručnog savetnika i dogovaranja veštaka ili stručnog savetnika sa strankama, braniocem, zakonskim zastupnikom ili punomoćnikom.⁴³

³⁹ Vidi ZKP, čl. 384. st. 2.

⁴⁰ Vidi ZKP, čl. 384. st. 3.

⁴¹ Moramo reći da nam nije jasna svrha odredbe Zakonika prema kojoj predsednik veća nakon otvaranja glavnog pretresa upućuje veštaka i stručne savetnike izvan sudnice na mesto na kome će sačekati da budu pozvani radi ispitivanja. Veštak nije svedok, a to nije ni stručni savetnik, oni ne daju iskaz o kritičnom događaju, već treba da na osnovu svog stručnog znanja nepristrasno i u skladu sa pravilima nauke i veštine daju nalaz i mišljenje radi utvrđivanja ili ocene neke činjenice u postupku, odnosno, daju iskaz o predmetu veštačenja. Dakle, ako je dužnost veštaka da brižljivo razmotri predmet veštačenja, a prava stručnog savetnika da u toku veštačenja pregleda spise predmeta i predmet veštačenja, da daje primedbe na nalaz i mišljenje veštaka, da na glavnom pretresu postavlja pitanja veštaku, najzad, da bude ispitan o predmetu veštačenja – postavlja se osnovano pitanje na koji način veštak i stručni savetnik mogu da realizuju svoja prava i dužnosti ako nisu prisutni na glavnom pretresu, u toku dokaznog postupka, i nisu upoznati sa sadržinom dokaza izvedenih na glavnom pretresu koji uopšte ne moraju da budu izvedeni u toku istrage, ili je njihova sadržina sa glavnog pretresa različita u odnosu na onu iz istrage, a od ove sadržine bitno zavisi nalaz i mišljenje veštaka, odnosno, sadržaj iskaza stručnog savetnika? Ili, kako stručni savetnik na glavnom pretresu može da ostvari prava da prisustvuje veštačenju, da postavlja pitanja veštaku i daje primedbe na nalaz i mišljenje veštaka ako nije prisutan u sudnici u toku davanja nalaza i mišljenja veštaka, već sedi u sudskom hodniku i čeka da bude pozvan u sudnicu?

Čini nam se da je zakonodavac ovde prećutno predvideo obavezu predsednika veća da veštaka i stručnog savetnika upozna sa sadržinom dokaza izvedenih na glavnom pretresu u njihovom odsustvu, ali se opet postavlja pitanje zašto bi se to činilo kada nema nikakvih opasnosti po valjanost postupka da veštak i stručni saradnik prisustvuju glavnom pretresu i neposredno se upoznaju sa sadržinom dokaza. Smatramo da bi ovakvo postupanje bilo protivno načelu neposrednosti krivičnog postupka. Naime, načelo neposrednosti krivičnog postupka, shvaćeno u širem smislu, ne važi samo za organ postupka, stranke i branioca, već za sve krivičnoprocesne subjekte na glavnom pretresu.

⁴² Vidi ZKP, čl. 390. st. 1.

⁴³ Vidi ZKP, čl. 390. st. 4.

Glavnim pretresom rukovodi predsednik veća,⁴⁴ on daje reč krivično-procesnim subjektima, dakle, i veštaku i stručnom savetniku.⁴⁵ Kada optuženi završi iznošenje odbrane, pitanja mu mogu postavljati najpre njegov branilac, potom tužilac, posle njega predsednik veća i članovi veća, a zatim oštećeni ili njegov zakonski zastupnik ili punomoćnik, saoptuženi i njegov branilac, i veštak i stručni savetnik,⁴⁶ međutim, uz odobrenje predsednika veća veštak i stručni savetnik mogu optuženom i neposredno postavljati pitanja.⁴⁷

Pre početka ispitivanja veštaka ili stručnog savetnika predsednik veća će ga upozoriti: 1) da davanje lažnog nalaza i mišljenja ili iskaza predstavlja krivično delo; 2) da je položio zakletvu pre glavnog pretresa; 3) na dužnost veštaka da tačno i potpuno iznese svoj nalaz i mišljenje.⁴⁸ Predsednik veća će pre početka ispitivanja pozvati svedoka ili veštaka, koji nije položio zakletvu pre glavnog pretresa, ili stručnog savetnika da to učini.⁴⁹

Na glavnom pretresu stručni savetnik ispituje se uz shodnu primenu pravila o ispitivanju svedoka,⁵⁰ a veštak izlaže usmeno svoj nalaz i mišljenje, ali mu veće može dozvoliti da pročita pisani nalaz i mišljenje koji će potom priložiti zapisniku.⁵¹ Veštaku ili stručnom savetniku neposredno postavljaju pitanja stranke i branilac, predsednik veća i članovi veća, a oštećeni ili njegov zakonski zastupnik i punomoćnik, i veštak ili stručni savetnik mogu neposredno postavljati pitanja uz odobrenje predsednika veća.⁵² Ako obe stranke predlože isto veštačenje, smatraće se da je dokaz predložila stranka čiji je predlog prvi zaveden u sudu.⁵³ Ako je sud odredio veštačenje bez predloga stranaka, pitanja prvi postavljaju predsednik i članovi veća, potom tužilac, optuženi i njegov branilac i veštak ili stručni savetnik.⁵⁴ Oštećeni ili njegov zakonski zastupnik i punomoćnik imaju pravo da postave pitanja veštaku ili stručnom savetniku nakon tužioca, uvek kada tužilac ima pravo na ispitivanje.⁵⁵ Najpre se obavlja osnovno ispitivanje, posle toga unakrsno ispitivanje, a po odobrenju predsednika veća mogu se postavljati dodatna pitanja.⁵⁶ Prilikom ispitivanja veštaka ili

⁴⁴ Vidi ZKP, čl. 367. st. 1.

⁴⁵ Vidi ZKP, čl. 367. st. 2. t. 6.

⁴⁶ Vidi ZKP, čl. 398. st. 1.

⁴⁷ Vidi ZKP, čl. 398. st. 2.

⁴⁸ Vidi ZKP, čl. 401. st. 1.

⁴⁹ Vidi ZKP, čl. 401. st. 2.

⁵⁰ Vidi ZKP, čl. 98.

⁵¹ Vidi ZKP, čl. 402. st. 1.

⁵² Vidi ZKP, čl. 402. st. 2.

⁵³ Vidi ZKP, čl. 402. st. 3.

⁵⁴ Vidi ZKP, čl. 402. st. 4.

⁵⁵ Vidi ZKP, čl. 402. st. 5.

⁵⁶ Vidi ZKP, čl. 402. st. 6.

stručnog savetnika shodno se primenjuju odredbe Zakonika koje se odnose na situaciju da krivičnoprocesni subjekt izmeni svoju u toku postupka ranije datu odbranu ili iskaz, te odredbe koje se odnose na nedozvoljena pitanja ili pitanja koja se ne odnose na predmet pretresanja.⁵⁷

Ispitani svedoci, veštaci ili stručni savetnici ostaju u sudnici ako ih predsednik veća, nakon izjašnjenja stranaka, sasvim ne otpusti, ili ako, po predlogu stranaka ili po službenoj dužnosti, ne naredi da se privremeno udalje iz sudnice da bi kasnije mogli biti ponovo pozvani i još jednom ispitani u prisustvu ili odsustvu drugih svedoka, veštaka ili stručnih savetnika.⁵⁸

Ako se zbog prirode veštačenja ne mogu očekivati, ili nisu potrebna potpunija objašnjenja, veće može odlučiti da se, umesto pozivanja i ispitivanja veštaka, izvrši uvid u priloženi nalaz i mišljenje, ili da, ako oceni da je to potrebno, predsednik veća ukratko iznese njihovu sadržinu ili ih porčita.⁵⁹ Nakon izvođenja drugih dokaza i primedbi stranaka, veće može naknadno odrediti neposredno ispitivanje veštaka.⁶⁰

3.2. Veštak i stručni savetnik na glavnom pretresu u dosadašnjoj praksi primene Zakonika o krivičnom postupku

U vreme sačinjavanja ovog teksta nema mnogo iskustava u primeni Zakonika o krivičnom postupku iz 2011. godine u praksi. On je tek počeo da se primenjuje pred redovnim sudovima u Republici Srbiji. Međutim, počev od 15. januara 2012. godine Zakonik se primenjuje u postupcima za krivična dela za koja je posebnim zakonom određeno da postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti, dakle, u krivičnim postupcima koji se vode pred odeljenjima Višeg suda u Beogradu za organizovani kriminal i za ratne zločine.

Postoje pravna shvatanja sa zajedničkih sednica sudija ova dva odeljenja Višeg suda u Beogradu o primeni instituta Zakonika iz 2011. godine u praksi. Neka od njih odnose se i na primenu odredaba Zakonika o veštačenju i stručnom savetniku. Naime, iako se čini da je u Zakoniku precizno određen položaj stručnog savetnika, njegova ovlašćenja i obaveze, ipak su se u praksi pojavile dileme, u vezi sa kojim su usvojena sledeća pravna shvatanja:

- ukoliko ga postavlja organ postupka stručni savetnik mora biti sa spiska veštaka, što je i logično jer se na ovu situaciju shodno primenjuju odredbe o postavljanju punomoćnika, branioca i veštaka koji se takođe nalaze na određenim spiskovima; ovo je ujedno garant ispunjenosti ne

⁵⁷ Vidi ZKP, čl. 402. st. 7.

⁵⁸ Vidi ZKP, čl. 400. st. 1.

⁵⁹ Vidi ZKP, čl. 403. st. 1.

⁶⁰ Vidi ZKP, čl. 403. st. 2.

samo formalnih, već i materijalnih uslova, uz pretpostavku stručnosti kao bitne u domenu zaštite prava krivičnoprocesnih subjekata u čijem je interesu ustanovljen ovaj institut;

- stručni savetnik se ispituje o predmetu veštačenja, pri čemu on daje iskaz, a ne nalaz i mišljenje, jer se tako i zaklinje, naime, da će dati iskaz u skladu sa pravilima nauke i veštine;
- uloga stručnog savetnika u krivičnom postupku je prevashodno u funkciji provere veštačenja, s obzirom na to da je lice koje raspolaže stručnim znanjem iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje; međutim, ako se pojave suprotnosti između iskaza stručnog savetnika i nalaza i mišljenja veštaka ne bi trebalo odrediti „super veštačenje”, jer ne postoji suprotnost između dva veštačenja koja su u istoj ravni; takve suprotnosti, makar to bile samo nejasnoće, mogu se rešavati ispitivanjem veštaka i stručnog savetnika, kao i sagledavanjem njihovog izjašnjenja i stručnog mišljenja u svetlu drugih dokaza.⁶¹

4. RAZMIŠLJANJA KOJA SE NAMEĆU KAO LOGIČNA

Ono što je u vezi sa stručnim savetnikom već sada, na početku primene Zakonika o krivičnom postupku iz 2011. godine izvesno, jeste činjenica da će njegovo angažovanje u krivičnom postupku znatno poskupeti postupak. Inače je poznato da je krivični postupak skup upravo zbog angažovanja veštaka različitih struka u njemu. Dovoljno je reći da je u jednoj krivičnoj stvari čiji je predmet neovlašćeno stavljanje u promet opojnih droga često neophodno angažovati veći broj veštaka: psihijatra radi utvrđivanja psihičkog zdravlja okrivljenog u vreme izvršenja dela i u toku postupka, testove radi provere da li je vreme lišenja slobode pozitivan na opijate, veštaka fizičko-hemijske struke radi utvrđivanja svojstava i sadržaja materije za koju se sumnja da je predmet izvršenja dela, veštaka specijalistu za biološke nauke radi utvrđivanja prisustva mikrotraga na paketima u kojima je zapakovana ova supstanca. Ovo je samo jedan primer. Naknada za angažovanje veštaka u toku krivičnog postupka isplaćuje se iz sredstava budžeta Republike Srbije namenjenih pravosuđu. Istina, osuđujućom sudskom presudom u najvećem broju slučajeva osuđeni je obavezan da državi nadoknadi troškove koje je imala u toku postupka, ali, opet, u velikom broju slučajeva ove troškove je nemoguće naplatiti zbog lošeg imovnog stanja osuđenog. U ovakvoj situaciji, angažovanje stručnog savetnika, u suštini još jednog veštaka, povećava troškove krivičnog postupka.

⁶¹ Vučinić, Vladimir i Trešnjev, Aleksandar, *Priručnik za primenu Zakonika o krivičnom postupku*, Prvo izdanje, Poslovni biro DOO, Beograd, 2013, 273.

Međutim, uvođenje u srpski krivični postupak pojma stručnog savetnika ima svoj *ratio legis*. I do sada smo imali običaj da kažemo da sudija, da bi uspešno obavljao svoj posao, mora biti multiobrazovana osoba. Pre svega, mora odlično da poznaje pravne propise iz materije u kojoj postupuje, materijalne i procesne zakone, ali takođe, da bi mogao da komunicira sa strankama, svedocima i veštacima sudija mora da poznaje mnoge naučne discipline, pre svega psihologiju, psihijatriju, medicinu uopšte, a posebno sudsku medicinu, ekonomiju, tehničke nauke, posebno iz oblasti saobraćaja, građevinu, arhitekturu i tako dalje. Ovo uopšte nije lako. Ako to važi za sudije, osobe koje su akademski obrazovane, kako će se u komunikaciji sa veštacima snaći okrivljeni, koji su u najvećem broju slučajeva manje obrazovane osobe? Veštaka u toku istrage postavlja javni tužilac, dakle, u toku istrage, a i kasnije na pretresu, veštačenje je najčešće dokaz optužbe.

U ovakvoj situaciji, logično je da okrivljeni u toku postupka ima pored sebe stručnog savetnika, lice koje poseduje stručno znanje iz oblasti iz koje je određeno veštačenje, kako bi se ravnopravno i adekvatno suprotstavio tezama optužbe zasnovanim na nalazu i mišljenju veštaka.

Sa druge strane posmatrano, dosadašnja sudska praksa je pokazala da bez obzira koliko široko sud bio obrazovan, on nije mogao svojim znanjem da se suprotstavi nalazima i mišljenjima veštaka sa kojima se nije slagao. Naime, do sada, ukoliko bi sud u toku postupka posumnjao u valjanost nalaza i mišljenja veštaka, posebno ocenjujući ga u vezi sa drugim dokazima izvedenim na glavnom pretresu, morao je da angažuje novog veštaka iste struke, još češće stručnu ustanovu ili državni organ koji raspolaže stručnjacima iz oblasti u kojoj je određeno veštačenje.⁶² Sud je ovo nevoljno činio jer je to podrazumevalo dodatno vreme i dodatna materijalna sredstva. Pored toga, sa aspekta suda uopšte

⁶² Deo obrazloženja ukidnog rešenja Vrhovnog suda Srbije Kž. I. 1349/00 od 23. 11. 2000. godine: „Prvostepeni sud je, suprotno mišljenju veštaka neuropsihijatra dr B. R., zaključio da je optuženi I. M. psihički i fizički zavisn od upotrebe opojne droge i da postoji uzročna veza između njegove zavisnosti od upotrebe opojne droge i krivičnih dela koja mu se stavljaju na teret. Na tom zaključku zasnovana je odluka suda kojom je ovom optuženom izrečena mera bezbednosti obavezno lečenje narkomana... Veštak neuropsihijatar, čije mišljenje je korektno interpretirano u obrazloženju pobijane presude, bio je izričit u tome da je optuženi I. M. osoba koja duže vremena zlostrebljava drogu, da zbog svog psihičkog statusa i karakternih crta pri svakom nerešenom i intrapsihičkom konfliktu ili nesporazumu sa okolinom svoje psihičke tenzije pokušava da reši na neadekvatan i nepromišljen način posezanjem za drogom, ali da kod njega nije utvrđena zavisnost od droge koja se kvalitativno razlikuje od zlostrebe droge po tome što se droga ne uzima po slobodnoj volji, već zbog postojanja bazičnog poriva zbog kojeg zavisnik gubi sposobnost da slobodno odlučuje o upotrebi ili zlostrebi droge. Pri takvom mišljenju veštak je ostao i na glavnom pretresu... Kako sud ne može svojim mišljenjem da zameni mišljenje veštaka sa kojim se ne slaže, nužno je da se u ponovnom postupku pribavljanjem dokumentacije o lečenju optuženog i ponovnim saslušanjem veštaka dr B. R. otkloni sumnja u tačnost njegovog mišljenja, ili zatraži mišljenje drugih veštaka.”

nije dobro da u jednom postupku u vezi sa istim predmetom veštačenja postoje dva protivurečna nalaza i mišljenja veštaka.

Uvođenjem u krivični postupak instituta stručnog savetnika sud u ovom krivičnoprocesnom subjektu dobija na glavnom pretresu savetnika o predmetu veštačenja i pomagača da bolje razume nalaz i mišljenje veštaka, a u fazi donošenja odluke o glavnoj stvari razloge da ne prihvati nalaz i mišljenje veštaka sa kojim se ne slaže. Drugim rečima, ukoliko ne prihvati nalaz i mišljenje veštaka sud više ne mora da određuje novo veštačenje o istom predmetu veštačenja, već, ukoliko smatra da je osnovan i valjan, može da prihvati iskaz stručnog savetnika povodom iste stvari. Kako smo videli, na istoj poziciji je i pravno shvatanje sa zajedničke sednice sudija odeljenja Višeg suda u Beogradu.

U izlaganjima koja su prethodila izneli smo bitne zakonske odredbe koje definišu veštačenje, veštaka, stručnog savetnika, njihov položaj i odnose u krivičnom postupku. Na prvi pogled sve je to jasno. Međutim, moramo da primetimo da Zakonik određuje „dve vrste” stručnog savetnika u krivičnom postupku: 1) stručnog savetnika kojeg je u toku postupka izabrala stranka i 2) stručnog savetnika koga u toku postupka postavlja organ postupka okrivljenom i oštećenom kao tužiocu na njegov zahtev. Smatramo da će u praksi s aspekta odnosa između veštaka i stručnog savetnika biti vrlo bitno da li je stručni savetnik „izabran” ili „postavljen”. Naime, angažovanje obe „vrste” stručnog savetnika u krivičnom postupku mora biti plaćeno, a plaćaće ih lice koje ga je izabralo, odnosno postavilo. U ovakvoj situaciji, sa aspekta novčane satisfakcije za stručno angažovanje u krivičnom postupku čini nam se da je bolje biti izabrani stručni savetnik. U slučajevima kada ga je izabrao okrivljeni biće teško, ako ne i nemoguće, pod uslovom da je to uopšte bitno, utvrditi kako je i koliko stručni savetnik bio plaćen od svog vlastodavca za trud koji je uložio na glavnom pretresu da ospori nalaz i mišljenje veštaka koji je bio „kamen temeljac” optužnice za teško krivično delo i mogao da bude osnov eventualne osuđujuće presude ukoliko bi se utvrdilo da je okrivljeni kriv. Nije prijatno ako vam vlastodavac ode na izdržavanje višegodišnje kazne zatvora i pri tom vam kaže da ga je to zadesilo zbog vaše nestručnosti. Ovo dalje otvara temu moralnosti i savesnosti stručnih savetnika u krivičnom postupku, i veštaka uopšte, kao pitanja koje se postavlja kada je reč o korupciji u pravosuđu.⁶³ Međutim, ova tema prevazilazi okvire ovoga rada.

⁶³ Treba reći da o ovoj temi govore veštaci. Tako, Milomir Jovanović (Institut za pravo i finansije) navodi da u praksi postoje mišljenja da rad veštaka u Srbiji nije na zadovoljavajućem nivou, da su veštačenja u velikoj meri subjektivna, a nalazi nedovoljno stručni, te se lako „obaraју na sudu”, zatim, da nečasne radnje koje izjedaju celokupno društvo, mito i korupcija, nisu zaobišle nijedan deo veštaka. Ipak, zaključuje na kraju, veliki broj veštaka svoje poslove obavlja časno, moralno i stručno (vidi, Jovanović, Milomir: članak „Veštak i veštačenje”, <http://ipf.rs/wp-content/uploads/2012/09/VE%C5%A0TAK-I>, septembar 2013).

Dotaknimo se na kraju još jednog pitanja bitnog za praksu. Recimo ponovo: Zakonik određuje „dve vrste” stručnog savetnika u krivičnom postupku: 1) stručnog savetnika kojeg je u toku postupka izabrala stranka, dakle okrivljenog i tužioca i 2) stručnog savetnika koga u toku postupka postavlja organ postupka okrivljenom i oštećenom kao tužiocu na njegov zahtev. Zakonik u ovoj odredbi ne pominje oštećenog i njegovo eventualno pravo na stručnog savetnika u krivičnom postupku. Pitanje, dakle, glasi: da li oštećeni u toku krivičnog postupka može da izabere, ovlasti stručnog savetnika kao lice sa stručnim znanjem koje može da mu pomogne u ostvarivanju imovinskopravnog zahteva?

Iako u Zakoniku to nije izričito navedeno, mislimo da je odgovor na ovo pitanje pozitivan. U Zakoniku nije navedeno da oštećeni to ne može da učini. Kako smo već naveli, u praksi smo imali situacije da su oštećeni u toku krivičnog postupka na osnovu mišljenja izabranih veštaka ekonomske struke koje su angažovali van postupka osporavali nalaze i mišljenja veštaka iste struke koje je postavio sud, tvrdeći da je okrivljeni na njihovu štetu protivpravno prisvojio veću imovinsku korist od one koju je utvrdio veštak kojeg je postavio sud. U situaciji kada se Zakonik izričito o ovome ne izjašnjava, smatramo da je ovakvo procesno postupanje legitimno. Najzad, oštećenom se ne može osporiti da se u toku krivičnog postupka savesno stara da pred sudom ostvari svoje interese u najvećoj meri u kojoj mu to dozvoljava materijalnopravna norma.

5. ZAKLJUČCI

Predstoje nam godine primene Zakonika o krivičnom postupku iz 2011. godine pred sudovima opšte nadležnosti u Republici Srbiji. Već sada, u toku i nakon prezentovanja i edukacija pravničke javnosti o novim institutima propisanim u Zakoniku svima je jasno da prelazak rada sudija, tužilaca i advokata, kao i drugih krivičnoprocesnih subjekata sa jednog krivičnoprocesnog sistema na drugi, novi, uopšte neće biti lak i zahtevaće od svih velike napore da se u sudnicama prihvate i zažive nove procedure i instituti.

I do sada smo imali veštačenje i veštake u krivičnom postupku, tako da ovo nije novina. Međutim, institut stručnog savetnika je nova pojava u srpskom krivičnom postupku i biće potrebno izvesno vreme i trud da se sudije, tužiocci, okrivljeni, branioci i drugi krivičnoprocesni subjekti naviknu na prisustvo stručnog savetnika u postupku i nauče na koji način se ovaj krivičnoprocesni subjekt može najbolje upotrebiti u cilju ostvarenja krivičnoprocesnog zadatka, odnosno rešenja krivične stvari.

Ipak, čini nam se da će najveći trud u tom cilju morati da ulože veštaci koji se postavljaju u krivičnom postupku. Naime, sa uvođenjem instituta stručnog

savetnika u srpski krivični postupak veštaci su u istoj krivičnoj stvari dobili često pomagača, češće oponenta, ali uvek kontrolora njihovih nalaza i mišljenja.

Postoji izreka koja ne služi na čast pravnicima koja glasi: „Dva pravnik – tri mišljenja.” Međutim, čini nam se da će vreme pokazati da pravnici možda i nisu tako nesaglasni u mišljenjima kao što se čini, da su možda i vrlo saglasni u odnosu na druge profesije.

EXPERT AND PROFESSIONAL ADVISER IN CRIMINAL PROCEEDING

Milan Davidovic,
Bachelor of Laws
Judge of the Superior Court Kraljevo

S u m m a r y

In this paper, the author analyzes the solutions of evidentiary action of expertise, position, rights and responsibilities of expert and professional adviser in the Code of Criminal procedure of the Republic of Serbia 2011. The specific provisions of the Code related to expertise, experts and professional adviser which are not considered as good solutions and which should be changed are listed in this paper. Also, the typical cases of expertise from jurisprudence which are deemed as evidence on which judgment cannot be based are listed. Finally, the author gives critical evaluation of the reasons for the introduction of professional adviser, considers the position of expert and professional adviser at the trial and their interrelation.

Key words: Code of Criminal procedure, criminal proceeding, expertise, expert, finding and opinion, professional adviser